

НАДЖАФЛІ ЕМІН

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін
факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 340.12:[342.5:316.77]

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.27>

РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ДИГІТАЛІЗАЦІЯ» В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Метою статті є всебічне з'ясування змісту явища дигіталізації в контексті державної влади. Визначено, що поняття дигіталізації має міждисциплінарний характер та порівняно нетривалу історію застосування. Перейшовши до юриспруденції зі сфери економічної науки, воно набуло неоднозначного тлумачення в галузевих юридичних науках, а також в економіці, соціології, політології та в науці державного управління. Дигіталізація позначає заснований на можливостях сучасної ІТ-індустрії процес застосування суб'єктами суспільної діяльності інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення мети такої діяльності, спрямований на зміну наявних суспільних відносин шляхом їх дигіталізації. Дигіталізація означає переведення даних (інформації) у цифровий форм та застосування їх саме в цьому форматі. У контексті державної влади під дигіталізацією розуміється складова дигіталізації суспільних відносин, що має закономірний, доцільний, нормативно упорядкований характер, спрямовується на сферу функціонування спеціального об'єкта (системи органів державної влади), передбачає інтеграцію функцій державної влади та інформаційно-комунікаційних технологій з метою створення якісно нового, цифрового середовища функціонування державної влади та її взаємодії із суспільством, виявляється в цілеспрямованому й комплексному впливі інформаційно-комунікаційних технологій на діяльність системи органів державної влади з метою доцільного перетворення її інституційних, функціональних і нормативних складових частин та досягнення цими параметрами якісно нового стану, в межах якого реалізація державної влади максимально синхронізується із волевиявленням суспільства та перебуває під його постійним контролем.

Ключові слова: дигіталізація, дигіталізація, система органів державної влади, цифрова (електронна) держава.

Najafli Emin. Understanding the concept of “digitalization” in the context of government

The purpose of the article is to clarify the legal content of the phenomenon of digitalization, the relationship of the concept of digitalization with the concepts of digital transformation, as well as outlining the essence of digitalization of state power and the main features of this process. It is determined that the concept of digitalization has an interdisciplinary nature and a relatively short history of application. Having moved to jurisprudence in the field of economics, it has acquired ambiguous interpretation in the branch of legal sciences, as well as in economics, sociology, political science and the science of public administration. Digitalization refers to the process of application of information and communication

technologies by the subjects of public activity, based on the capabilities of the modern industry, to achieve the goal of such activities, aimed at changing the existing social relations by digitizing them. Digitization means translating data (information) into digital forms and using them in this format. Digitization of state power means a component of digitalization of public relations, which is aimed at the functioning of a special object, involves the integration of functions of state power and information and communication technologies to create a qualitatively new, digital environment for state power and its interaction with society. and the complex influence of information and communication technologies on the activities of the system of public authorities in order to expediently transform its components and achieve a qualitatively new state with these parameters.

Key words: *digitalization, digitization, system of public authorities, digital (electronic) state.*

Вступ. Як показує досвід розгортання дигіталізації та упровадження її результатів у суспільні практики, відповідні процеси вже стали «сферою активних дій держави (її регуляторних органів та органів, відповідальних за формування політики розвитку тієї чи іншої сфери управління): через стимулювання бізнесу та громадян до цифровізації (прямі та непрямі регуляторні дії), побудови національних цифрових інфраструктур (прямі регуляторні дії), залучення приватних інвесторів до створення цифрових платформ (непрямі регуляторні дії), створення цифрових сервісів для надання адміністративних послуг тощо» [1, с. 125]. Поступово утверджується розуміння того, що держава в особі уповноважених на те органів має «відігравати провідну роль у розробці, просуванні, впровадженні всеосяжних національних «цифрових» стратегій» [2, с. 179]. Так, ще в період 2015–2018 рр. національні програми переходу до цифрової економіки були прийняті багатьма країнами. Експерти навіть почали стверджувати про виникнення нового типу національного стратегічного документа, а також про новий процес національного стратегування [3; 4, с. 206].

Натомість в Україні процес дигіталізації «розвивається набагато повільніше ніж в інших розвинених країнах» [5, с. 118]. Відповідно, констатується й відставання нормативно-правового регулювання державою цього процесу, що негативно позначається передусім на захищеності соціальної складової частини цифровізованих явищ та інститутів [6, с. 60]. І хоча пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, що з початку 2020 року вразила й Україну, об'єктивно прискорила процеси дигіталізації в нашій державі та дещо скоригувала їхню спрямованість [7, с. 355–357; 8; 9; 10, с. 111–113], проте останні все ще є далекими від необхідних темпів розгортання. Так чи інакше, але згадані процеси все ж не проходять поза увагою Української держави. Вона в останні роки демонструє помітну активізацію своїх зусиль як «основного агента запровадження дигітальних трансформацій українського суспільства» [11, с. 227]. Зокрема, серед основних пріоритетів нової влади, які спрямовані на подальшу демократизацію держави, визначається «якісна дигіталізаційна трансформація країни» [11, с. 97]. Тож, відповідно, за сучасних умов «держава позиціонує себе, як активного агента, який бере на себе повну відповідальність за реалізацію дигіталізаційних трансформацій у країні. Така ситуація сприятлива для успішної реалізації дигіталізаційних трансформацій у країні, оскільки держава має всі важелі для забезпечення і контролю реалізації цих процесів» [11, с. 226].

Про зростання державної уваги до розв'язання порушеної проблеми об'єктивно свідчать, зокрема, такі промовисті факти: прийнято низку важливих стратегічних документів у цій галузі [12; 13], причому вони торкаються не тільки економічних питань, але й електронного урядування та електронної демократії [14; 15]; у складі Уряду України вперше створено Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) [16], а у складі Верховної Ради України IX скликання – Комітет з питань цифрової трансформації [17]; у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади введені посади заступника керівника відповідного органу з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації

[18]; суттєво інтенсифіковані законопроектні роботи, обґрунтовується навіть доцільність прийняття окремого Цифрового кодексу України [6, с. 60; 7, с. 349; 19; 20; 21; 22].

Такі інституційні зрушення та інтенсифікація правотворчих зусиль пояснюються, зокрема, тим, що саме держава поступово починає демонструвати усвідомлення того, що породжені дигіталізацією «явища (віртуальні підприємства, електронна комерція, електронна форма спілкування, включно з електронними договорами та проведенням заходів в режимі відеоконференції, електронний уряд, штучний інтелект, чат-боти, зберігання інформації в «хмарі», інтернет речей тощо) – це наша реальність, від якої слід ні ховатися, ні ігнорувати її, ні панічно боятися, ні захоплено вихвалити, не бачачи проблем, а варто прагматично ставитися. І провідну роль в цьому має відігравати держава з наявними у неї важелями, в т.ч. щодо адекватного (з урахуванням як переваг, так і ризиків/загроз цифровізації) нормативно-правового регулювання цих відносин, забезпечення виконання приписів закону, стимулювання використання позитивних властивостей цифрових технологій і застосування заходів відповідальності у разі зловживання ними та/або легковажного ставлення/ ігнорування ризиками» [23, с. 65]. До того ж «аналіз практики використання цифровізованих явищ (штучного інтелекту, віртуальних підприємств, бізнес-сайтів тощо) свідчить про їх неоднороззначність: крім незаперечних переваг (швидкість відповідних процесів, зручність, доступність, економічність), їм притаманні і ризики, пов'язані з недобросовісним та/ або неконтрольованим їх використанням, що може спричинити матеріальні втрати та/або загрожувати безпеці людей, а в найгіршому випадку – диктатурі з боку осіб, що контролюють штучний інтелект, або вибуття останнього з-під контролю людей. За цих умов зростає необхідність правового забезпечення цивілізованого (з урахуванням загальносуспільних інтересів) спрямування цифровізації та використання цифровізованих явищ. Таку роль має забезпечувати держава з огляду на наявність у неї відповідних засобів та заінтересованості як захисника суспільних інтересів» [6, с. 60]. Варто погодитися з ідеями доцільності створення й обґрунтування таких моделей правового регулювання, які б визначали основні параметри системи права і принципи правового регулювання, які поставили б надійні запобіжники соціальним експериментам на ґрунті технологічних новацій, зокрема сприяли б збереженню досягнутого рівня гуманності та незворотності розвитку прав людини [24, с. 40–47].

Дигіталізація як ключове суспільне і правове явище сучасності порівняно нещодавно стало розглядатися вітчизняною правовою наукою (Т. Бачинський, О. Вінник, О. Кохановська, Р. Стефанчук, Є. Харитонов, О. Харитонova, О. Яворська та ін.).

Крім того, останнім часом дедалі більше до наукових концепцій, покликаних з'ясувати роль і значення дигіталізації в системі суспільних відносин, вченими додається такий важливий складний, як концепт електронної (цифрової) держави [25], в рамках яких науковці намагаються «вписати» процеси та результати дигіталізації у сферу буття державної організації суспільства, а також підкреслюють ті фундаментальні зміни, що їх зазнає (або ж очікує) сучасна держава у найближчій перспективі. Інформаційно-електронні технології наочно й незаперечно демонструють щільне входження не лише в повсякденне життя України та її громадян упродовж кількох останніх років, про що свідчить як інтенсифікація правової політики у цьому напрямі, так і численні перспективні законопроектні напрацювання, що відображають посилення уваги держави до проблеми цифровізації державного управління, практики взаємодії державної влади як між собою, так і з інститутами громадянського суспільства, із громадянами. Якщо ще декілька років тому актуальним для правової науки і практики був висновок про перспективність «формування правової політики, спрямованої на процеси цифровізації людини й суспільних відносин» [26, с. 44], то нині дигіталізація охопила своїм безпосереднім впливом правову систему та сферу державного управління, поставивши на порядок денний завдання щодо формування електронної (цифрової) держави. Цей концепт постав в один ряд із концептами цифрової (електронної) економіки.

Інсталяція цього концепту до сучасного правового дискурсу позначає якісно нову віху розвитку не лише загальнотеоретичної юриспруденції, державознавства, але і практики державного управління, відкриває нові обрії для упровадження правових інновацій до цієї

сфери, а також змушує представників як загальнотеоретичної юриспруденції, так і низки галузевих правових наук замислитися над визначальними онтологічними, нормативними, структурними, функціональними й аксіологічними параметрами дигіталізації державного управління, закономірним результатом та наочним проявом якої стане (має стати) в недалекій перспективі формування й розвиток електронної (цифрової) держави, яка відповідатиме найсучаснішим трендам та перспективам розвитку постсучасного суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є всебічне з'ясування змісту явища дигіталізації в контексті державної влади.

Результати дослідження. Ще кілька років тому суддя Великої палати Верховного Суду О. Кібенко була змушена констатувати, що сам термін «дигіталізація» «поки що майже не вживається в українській правовій науці» [27]. Натомість нині широко вживані в сучасній науковій літературі поняття «дигіталізація», «цифровізація», «цифрова економіка», «економіка знань», «інформаційне суспільство» та їхні аналоги формують строкату палітру ключових терміно-понять, використовуваних для позначення «нової соціально-економічної системи, що заміняє попередню індустріальну парадигму» [28, с. 16]. Дигіталізація, за такого підходу, виявляється не просто черговою новітньою тенденцією розвитку чи модним трендом правового та політико-економічного дискурсів, але й ключовим напрямом перспективного цивілізаційного розвитку і людства в цілому, і кожної держави зокрема. Поряд із цим використання терміна «дигіталізація» та низки інших термінів (насамперед, таких, як «перезавантаження», «перезапуск», «перезаснування») часто відображає нестабільність реформ та їх результатів в Україні, відсутність послідовності й наступності в реформаторських заходах, часом має завдання спонування, роз'яснення, спрощення, будучи проявом певної термінологічної еквілібристики [29, с. 210].

Утім, за словами української дослідниці-соціолога Н. Бойко, «дигіталізація суспільства сьогодні виступає стратегічним показником розвитку держави, новітнім інструментом активізації і демократизації суспільних відносин. Водночас питання можливостей долучення до новітніх технологій стає і стратегічним питанням в контексті проблеми подолання дигітальної нерівності, яка стає новим викликом сучасному світу» [11, с. 255–256]. У цьому сенсі, як зауважує вітчизняна учена-правник М. Долинська, розвиток дигіталізації суспільних відносин в Україні загалом «слід вважати одним з найпрогресивніших та значимих кроків у розвитку нашої держави» [30, с. 113]. У Цифровій адженді України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020») зазначалося, що «цифрові технології відкривають унікальні можливості для розвитку нашої економіки та підвищення якості життя громадян» [22, с. 3]. Отже, ці завдання об'єктивно виокремлюють та увиразнюють найближчі перспективи розвитку держави і права України, оскільки останні не можуть не регулювати означені процеси дигіталізації.

Процес дигіталізації системи органів державної влади як один із чільних елементів дигіталізаційних процесів в Україні потребує системного підходу, вироблення завершеної концепції, дієвого державного проекту, що має передбачати цілі, завдання, конкретні заходи та вимірювані результати, а також постійний контроль та аудит [31, с. 382]. Природно, що ґносеологічною умовою такої концепції є єдність підходів у розумінні ключових, відправних явищ, яким надано юридичного значення. Найперше – така визначеність має бути нормативно вироблена й забезпечена стосовно ключового поняття нашого дослідження – дигіталізації державної влади.

Між тим саме поняття дигіталізації має широке розповсюдження, але, разом із тим, і вкрай неоднозначне тлумачення.

Передусім, слід зазначити, що сам термін «дигіталізація» («діджиталізація») походить від англійського слова «digitalization» і в перекладі буквально означає «оцифрування», «цифровізація», або ж «приведення в цифрову форму». Найчастіше в англомовних джерелах, звідки власне це поняття перейшло до вітчизняного наукового обігу, термін «дигіталізація» визначається як перехід інформаційного поля на цифрові технології; використовується для позначення конкретного акта переведення певної інформації з аналогового у цифровий

формат для її більш легкого подальшого використання на сучасних електронних дівайсах, позначає запровадження або збільшення використання організаціями в певній галузі країни тощо цифрових і комп'ютерних технологій [32].

Як слушно наголошує відома українська вчена-правник О. Вінник, «формування цифрової економіки та її соціальне спрямування вимагає адекватного правового регулювання, важливою частиною якого є визначення понять, що її характеризують (суб'єкти, об'єкти, засоби, зв'язки тощо). І хоча в Україні прийнята значна кількість актів законодавства, які регулюють відносини в цій сфері та закріплюють відповідні поняття, проте потребує вирішення проблема уніфікації термінів, притаманних цифровій економіці, їх закріплення в кодифікованому акті, яким може бути Закон «Про цифрову економіку» [33, с. 165]. Не вирішує згаданої термінологічної проблеми в аспекті нормативної визначеності й нещодавно прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 р.

Навіть якщо звернутися до одного з визначальних документів у галузі дигіталізації в Україні – до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, то в ньому міститься суто технократичний підхід до цифровізації. Остання інтерпретується як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [12]. Надалі ж автори Концепції стверджують, що «основна мета цифровізації полягає у досягненні цифрової трансформації наявних та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. Такий приріст є можливим лише тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані, зокрема, в національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку» [12]. На нашу думку, окреслений вище зміст процесу цифровізації не корелює із його метою, адже мета охоплює фактично лише економічний «блок» суспільних відносин, лише посиляючись на якісь інші «сфери життєдіяльності».

Крім того, некоректно визначена мета цифровізації як «досягнення цифрової трансформації», адже вказує на досягнення не певного очікуваного стану (результату), а процесу, що є неадекватним: мета процесу (цифровізації) визначається через інший процес (досягнення цифрової трансформації). Надмірне наголошування на «процесуальності» фактично не дає чітко збагнути обриси цілей і завдань дигіталізації. Зазначені недоліки відбивають декларативність зазначеної Концепції навіть на рівні розуміння ключових категорій, а відповідно – й брак концептуальних підходів до осмислення самої сутності цифровізації та її співвідношення з явищами дигіталізації і цифрової трансформації.

Нарешті, органами державної влади не був проведений аудит виконання положень Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, яка станом на 01.01.2021 року втратила чинність, а відтак важко збагнути ступінь досягнення задекларованих державою цілей, зокрема в аспекті дигіталізації.

На окрему згадку заслуговує і той факт, що у згаданій Концепції окремо не згадана цифровізація системи органів державної влади, попри той очевидний факт, що, здійснюючи цілеспрямовані заходи з цифровізації економіки та суспільства, держава має починати із себе, себто повинна першопочатково здійснити дигіталізацію системи органів державної влади, що постає як вагомий державотворчий і правотворчий завдання. Його невирішеність, своєю чергою, здатна істотно загальмувати і процеси дигіталізації інших сфер суспільних відносин.

Узагальнюючий аналіз наявних у наукових дослідженнях підходів до тлумачення явища дигіталізації дає змогу стверджувати, що на сьогодні в юриспруденції та в інших суспільних науках (політології, науці державного управління, економічній науці, соціології тощо) виокремлюються три основні значення, в яких вживається поняття дигіталізації [34, с. 27–34]:

1) перехід з аналогової форми передачі інформації на цифрову [35; 36, с. 259; 37, с. 92–96; 38, с. 89–92];

2) оцифрування інформації, тобто переведення інформації в цифровий формат для наступного зберігання, поширення та використання [39; 40; 41, с. 73; 42, с. 105–112; 43; 44, с. 41–42];

3) широкий комплекс економічних, управлінських, соціальних процесів, пов'язаних із використанням і поширенням цифрових (комп'ютерних, інформаційних, електронних) та мережевих (телекомунікаційних) технологій, систем штучного інтелекту у сучасному житті [31, с. 379; 45, с. 8; 46, с. 9; 47, с. 5–11; 48, с. 26–27; 49].

У широкому розумінні, відповідно, дигіталізація є процесом упровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави [47, с. 5–11], який впливає фактично на всі суспільні сфери [45, с. 8], спричиняє послідовні трансформації соціокультурного коду, об'єднані загальним вектором розвитку, зумовлюючи зміну соціальних інститутів та парадигму розвитку людства [50, с. 170].

На нашу думку, розбіжності в тлумаченні дигіталізації пов'язані, зокрема, із змішуванням у цьому понятті одночасно двох взаємопов'язаних, але й відмінних за змістом термінів – «дигітизація» та «дигіталізація». Їх слушно пропонує розрізняти Б. Тетерятник, відзначаючи, що дигітизація – це процес приведення вихідних для провадження діяльності елементів до цифрової форми, натомість дигіталізація – це заснований на можливостях сучасної ІТ-індустрії процес застосування суб'єктами діяльності інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення мети такої діяльності, спрямований на зміну наявних суспільних відносин шляхом їх діджиталізації; сукупність актів реалізації діджиталізованих об'єктів для досягнення цілей діяльності, що розглядаються в їх єдності та пов'язані з формуванням нової форми суспільних відносин – цифрової [51]. Єдина проблема, помітна у поглядах Б. Тетерятника, пов'язана, на нашу думку, з дещо звуженим контекстом застосування ним поняття дигіталізації, яка отримує в його розвідці виключно економічне (господарське) значення, не торкаючись трансформації інших суспільних відносин. Утім, такий підхід, як видається, пов'язаний із певним «економікоцентризмом» у тлумаченні процесів дигіталізації більшістю дослідників. Ці процеси, відтак, переважно розглядаються зарубіжними вченими як: процеси, що охоплюють широкий спектр нових способів застосування інформаційних технологій у бізнес-моделях, які трансформують економіку та суспільство [52]; інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя шляхом перенесення у цифровий формат усього, що можна дигіталізувати [39]; процеси упровадження цифрових технологій для зміни бізнес-моделі з метою отримання вигоди від використання нових, передових технологій, що обробляють гігантський цифровий потік інформації в рамках динамічної цифрової мережі [53]; елемент четвертої промислової революції (Industry 4.0) [28, с. 19]. Доводиться, що за допомогою дигіталізації здійснюється раціоналізація управління ресурсами [54, с. 45–49], відбувається оптимізація моделей управління бізнесом [55] та проводиться структурні економічні зміни [56, с. 38–45]. Так само й у вітчизняній науці дигіталізація розглядається переважно в економічному контексті: як чинник трансформації економічних систем [57, с. 8–12; 58, с. 6–9; 59, с. 79–83], як процес автоматизації діяльності підприємницьких структур [60; 61], як соціально-економічна трансформація, ініційована масовим упровадженням і засвоєнням цифрових технологій створення, обробки, обміну та передачі інформації [2, с. 52] тощо.

Утім, як визнають при цьому вчені, найперше, «синергія інформаційної економіки, заснованої на знаннях, та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та доступу до Інтернету обумовила радикальні трансформації у глобальній економіці, що пов'язані із всеохопним проникненням цифрових технологій, автоматизацією та проникненням ІТ у всі сфери економіки, феноменом зміни бізнес-моделей, патернів конкурентних переваг економічних систем різних рівнів у залежності від їх готовності до впровадження цифрових технологій, безпрецедентним зростанням обсягів даних та можливостей їх використання для нових технологій управління бізнесом» [49, с. 7]. Зрештою, означені

зміни призвели до формування у низці передових країн світу економічної моделі, що нині позначається як «цифрова економіка» [2, с. 46]. Її формування стало наслідком глибокого та масштабного процесу, позначуваного як «цифрова трансформація економіки». Така трансформація економіки, за висновками економістів, зокрема, передбачає: 1) зміну моделі управління економікою від програмно-цільової до програмно-прогнозованої; 2) зміну економічного укладу, традиційних ринків, соціальних відносин, державного управління, пов'язану із проникненням в них цифрових технологій; 3) принципову зміну основного джерела доданої вартості і структури економіки за рахунок формування більш ефективних економічних процесів, забезпечених цифровими інфраструктурами; 4) перехід функції лідируючого механізму розвитку економіки до інституцій, заснованих на цифрових моделях і процесах [2, с. 51]. Згідно з аналізом Бостонської консалтингової групи «цифровізація є ключовим драйвером зростання ВВП», адже, за деякими оцінками, частка глобальної інформаційної економіки, з урахуванням цифрових навичок та цифрового капіталу, вже зараз становить 22,5% від світової економіки [2, с. 52].

Дійсно, цілком закономірно, що найбільшою мірою втілена в економічному блоці суспільних відносин як найбільш піддатних для впровадження технологічних новацій, дигіталізація стала глобальним процесом, чому вже були створені передумови у зв'язку із глобалізацією як трендом світового соціального, економічного, політичного й культурного розвитку [62; 63]. Тому мірою поширення цифрових технологій у суспільному житті вже жодна сфера суспільних відносин не є «непроникною» і недоступною для дигіталізації. Дигіталізація вже пронизує всі сфери суспільства і є відмітною ознакою сучасної цивілізації [64, с. 37]. Щільне узалежнення всіх сторін людської діяльності від економічних чинників зняло останні бар'єри для проникнення дигіталізації у сфери, безпосередньо не пов'язані з економікою, – у соціальне життя, культуру, науку, медицину, у функціонування інститутів державної влади. «Зони непрозорості і непроникності» між цими сферами зняті внаслідок глобалізації відповідних процесів, а також мірою узалежнення кожного з них від успішності втілення новацій в інших. Тому дигіталізація нині об'єктивно вже виявляє свій дедалі помітніший вплив у більшості людських взаємодій, а суспільні інститути так чи інакше намагаються адаптуватися до змін, що їх несе із собою згаданий багатомірний процес. Закономірно, відтак, що й наслідки дигіталізації виявляються вже нині не тільки в економіці, але також і в приватному та державному секторах, а так само у галузях, які тривалий час були менш піддані впливові найсучасніших технологій, наприклад, культура [65, с. 92]. Тож слушним є висновок А. Заїкіна, який розглядає дигіталізацію як сукупність сучасних інструментів та процесів, що «є якісно новим етапом розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій, що трансформують усі сфери сучасного суспільного життя» [44, с. 38].

Зокрема, дедалі частіше констатується зростаючий вплив дигіталізації на всі сторони і прояви життя людини [66, с. 143, 154]. Так, юристами (як вітчизняними, так і зарубіжними) в останній час широко відзначається поява раніше небачених істотних загроз щодо забезпечення природних, невідчужуваних прав людини, особливо коли йдеться про недоторканність особистого життя [67, с. 97; 50, с. 170–172]. Порушуються й питання дегуманізації особистості в умовах її фактичного «поглинання» віртуальною реальністю [68, с. 81–84; 69, с. 55–66]. Дійсно, стрімке впровадження в соціально-економічну сферу новітніх інформаційних технологій (Інтернету речей, «хмарних» технологій, «Великих Даних», штучного інтелекту тощо) згідно з досвідом провідних країн світу свідчить про реальні загрози захисту прав і безпеки людини в інформаційній сфері, а також про виникнення проблеми врегулювання безпрецедентних можливостей сучасного Інтернет-середовища традиційними («доцифровими») юридичними нормами і практиками, базованими на традиційному уявленні про межі й засоби забезпечення приватності життя людини [70, с. 10; 71, с. 36–50]. У цьому аспекті важливим є з'ясування того, наскільки релевантними є такі наукові погляди, підходи й концепції до осмислення ролі та місця дигіталізації у сфері організації державної влади, наскільки вони є суголосними сучасним трендам правової реформи, що триває в Україні, наскільки відповідають загальноцивілізаційним алгоритмам і темпам цифрового

розвитку, зокрема з оглядку на охоплення процесом дигіталізації усіх сфер життєдіяльності держави [46, с. 9].

Тому, не заперечуючи проти ваги та значення процесів дигіталізації для розвитку економіки та трансформації бізнес-моделей у тих чи тих країнах, ми вважаємо контекст застосування цифрових технологій значно ширшим, а зокрема таким, що охоплює і сферу організації та функціонування системи державної влади. Власне, як довів у своєму дисертаційному дослідженні О. Берназюк, «значення цифрових технологій у праві полягає у: 1) демократизації сфери публічного управління; 2) забезпеченні рівня відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень і, як наслідок, підвищенні рівня довіри громадян і суспільства до суб'єктів владних повноважень; 3) зниженні рівня поширення корупції серед посадових осіб органів публічного управління; 4) зменшенні кількості помилок, що можуть допускатися службовцями в процесі їхньої діяльності, через автоматизацію процесів здійснення керівництва; 5) забезпеченні економії ресурсів (часу, коштів, кадрів тощо); 6) створенні точної статистичної інформації, що, своєю чергою, створює передумови для більш якісного аналізу» [7, с. 422]. Фактично цим дослідником основний наголос зроблено на важливості означених технологій саме для реалізації публічної влади – передусім органами державної влади. Відповідно, слід ретельніше підійти до широких тлумачень процесів дигіталізації, що надають змогу охопити фокусом уваги і сферу буття держави та її органів. Зрештою, і в європейській та американській дослідницьких традиціях наслідки переходу від аналогового до цифрового типу кодування інформації стали вивчатися не просто як технологічний, але й як соціальний, культурний та антропологічний процеси [72], себто у значно ширшому контексті, аніж суто технологічний чи економічний.

Повертаючись до неоднозначного тлумачення термінів «дигіталізація» та «дигітизація», зауважимо, що позицію, близьку до поглядів Б. Тетерятника [51], займає Ю. Грибанов, зауважуючи, що дигіталізація передбачає створення нового інноваційного продукту, пов'язаного із новим функціоналом та споживчими якостями. Натомість дигітизація передбачає лише вдосконалення наявних моделей і зміну наявних процесів, що пов'язано із оцифруванням інформації [28, с. 19].

Відтак є сенс розглядати дигітизацію – в сенсі оцифрування паперової інформації – як перший але необхідний крок, перший етап дигіталізації як такої. Вочевидь, цей крок є необхідною технологічною умовою для подальшого розгортання процесів дигіталізації, зокрема надання нових якостей та функціоналів модернізованим унаслідок дигіталізації об'єктам, процесам та явищам.

У розумінні дигіталізації системи державної влади дигітизація виступає процесом переведення паперового документообороту, властивого системі органів державної влади, в електронну його форму. Разом із тим цілком очевидно, що самим лише переведенням документообороту в нову (електронну) форму процеси дигіталізації системи державної влади не можуть вважатися вичерпаними. Отже, дигітизація, в цьому сенсі, дійсно постає як перша стадія дигіталізації, без якої неможливе набуття системою органів державної влади нової якості у їх функціонуванні та взаємодії із людиною та громадянином, а також із юридичними особами.

Безумовно, наступна дигіталізація системи органів державної влади в контексті співвідношення із дигітизацією, заснована на можливостях сучасної ІТ-індустрії, передбачає таке застосування суб'єктами державно-владних функцій інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення цілей їх діяльності, яке дозволить трансформувати всю систему державно-владних відносин, сприятиме виникненню нових форм взаємодії органів державної влади з іншими суб'єктами права, а також суттєво змінить наявну парадигму державного управління в напрямі радикальної демократизації, що позначатиме передусім наближення державних інституцій до потреб громадянського суспільства, захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. За допомогою дигіталізації досягається систематизація всієї необхідної правової інформації (законів, міжнародних та європейських актів, національної та іноземної практика, наукових досягнень, стану правопорядку тощо), її обробка

та аналіз для вирішення поставленої проблеми, рекомендації щодо можливих рішень із прогнозом тих наслідків, які тягне за собою кожне запропоноване рішення, моніторинг виконання ухваленого рішення та його корегування з урахуванням наслідків його виконання тощо. Відтак дигіталізація відкриває широкі можливості для створення автоматизованих робочих місць для слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів, інших зацікавлених осіб і державних діячів, для розгортання відповідних наукових досліджень на новій інформаційній базі, ухвалення політичних рішень тощо [73, с. 29]. Зрештою, як наголошують соціологи та політологи, сучасні «дигіталізаційні процеси акумулюють розширення рівнів, інституцій та акторів, задіяних у демократичному процесі, інтенсифікуючи можливості її активізації «знизу» та «ззовні». На зміну домінуванню в демократизаційному процесі «демократичних національних держав» та внутрішньодержавних чинників демократизації поступово приходять «демократичний світопорядок», який активізує позадержавні чинники сучасної демократизації, роблячи державу одним із багатьох акторів (агентів) даного процесу» [11, с. 78].

Спроби ж розглядати ж саму дигіталізацію не як цілісний і завершений процес («від початку до кінця»), а лише як процес, направлений на заміну паперових носіїв на електронні, як це, наприклад, пропонують вітчизняні дослідники-правники Н. Литвин та Л. Крупнова [41, с. 73], є хибним підходом, який призводить до безпідставного ототожнення дигіталізації із дигітизацією.

Порівняння дигіталізації з дигітизацією висвітлює й таку сторону дигіталізаційних процесів, значиму в контексті нашого дослідження, як її роль і значення для трансформації системи органів державної влади, включаючи її інституційні, нормативні та функціональні складові. Тобто дослідницький пошук від процесуальності осмислюваного явища має перейти до дослідження «глибини» його проникнення в «товщу» відповідних суспільних відносин.

Значимо при цьому, що якщо окремі представники наукової спільноти визнають дигіталізацію як своєрідну інформаційно-комунікаційну «надбудову» (ІТ-надбудову) над наявними суспільними структурами, що суттєво не змінює їхньої сутності, то інші, навпаки, акцентують увагу на тому, що цей процес глибоко змінює саму сутність багатьох суспільних відносин, істотно модифікує їх, призводить до появи й формування нових суспільних практик і відносин, докорінно трансформує усталений уклад життя, економіки, культури, політики, державної організації тощо.

Висновки. Поняття дигіталізації має міждисциплінарний характер та порівняно нетривалу історію застосування. Перейшовши до юриспруденції зі сфери економічної науки, воно набуло неоднозначного – як широкого, так і вузького – тлумачення в галузевих юридичних науках, а також в економіці, соціології, політології та науці державного управління. Послугування цим терміном на рівні правової доктрини сьогодні не відзначається сталістю та послідовністю, а також спирається переважно на економікоцентричні інтерпретації, які не відображають всіх нюансів позначуваного цим поняттям явища. Водночас це поняття є відправним у розгляді як актуальних, так і перспективних трендів впровадження цифрових технологій у сферу функціонування державної влади, в інші сфери юридичної діяльності та суспільного життя. Охоплюючи з кожним роком дедалі ширше коло суспільних відносин дигіталізацією, впровадження цифрових технологій стає об'єктом правового регулювання. Відповідно, дигіталізація, започаткована у сфері науки та інноваційних технологій, поступово набуває значення об'єкта правового регулювання.

На підставі комплексного науково-правового аналізу феномен дигіталізації (цифровізації) позначає заснований на можливостях сучасної ІТ-індустрії процес застосування суб'єктами суспільної діяльності інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення мети такої діяльності, спрямований на зміну наявних суспільних відносин шляхом їх дигітизації.

Своєю чергою, дигітизація (оцифрування) означає переведення даних (інформації) у цифровий форм та застосування їх саме у цифровому форматі. Дигітизація виступає першим етапом та необхідною умовою дигіталізації.

Дигіталізація має технологічну та комунікативну складові частини: якщо перша сто-сується впровадження ІТ-технології в ті чи інші сфери людської діяльності, то комунікативна передбачає зворотну реакцію зміненого внаслідок такого впливу («гібридного») об'єкта, явища чи процесу на оточуюче середовище з метою подальших його змін.

Мірою глобалізації суспільних відносин дигіталізація охоплює різні сфери, зокрема і ті, що регулюються правом або можуть регулюватися ним, що зумовлює дослідження дигіталізації як суспільного процесу, що має правовий вимір.

До числа таких сфер суспільних відносин належить сфера, позначувана як сфера організації та функціонування системи органів державної влади. Вона становить окремий автономний об'єкт дигіталізації.

Під дигіталізацією в контексті державної влади розуміється складова частина дигіталізації суспільних відносин, що має закономірний, доцільний, нормативно упорядкований характер, спрямовується на сферу функціонування спеціального об'єкта (системи органів державної влади), передбачає інтеграцію функцій державної влади та інформаційно-комунікаційних технологій із метою створення якісно нового, цифрового середовища функціонування державної влади та її взаємодії із суспільством, виявляється в цілеспрямованому й комплексному впливі інформаційно-комунікаційних технологій на діяльність системи органів державної влади з метою доцільного перетворення її інституційних, функціональних і нормативних складових частин та досягнення цими параметрами якісно нового стану, в межах якого реалізація державної влади максимально синхронізується з волевиявленням суспільства та перебуває під його постійним контролем.

Список використаних джерел:

1. Дурман М.О., Линецька М.Я. Нормативно-правова база цифрової трансформації українського суспільства. *Діджиталізація та права людини* : збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 124–127.
2. Струтинська І.В. Цифрова трансформація як імператив інноваційного розвитку бізнес-структур : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Запоріжжя, 2020. 487 с.
3. Коровкин В.В. Национальные программы цифровой экономики стран ближнего востока. *Ars Administrandi (Искусство управления)*. 2019. Т. 11. № 1. С. 151–175.
4. Цифрова економіка : тренди, ризики та соціальні детермінанти / Керівник проекту, автор доповіді О. Пищуліна. Київ : Центр Разумкова, Вид-во «Заповіт», 2020. 274 с.
5. Дончак Л.Г., Шкварук Д.Г. Вплив процесу діджиталізації на розвиток міжнародних економічних відносин України. *Діджиталізація та права людини* : збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 117–120.
6. Вінник О. Переваги та ризики цифровізації економіки : проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 56–62.
7. Берназюк О.О. Цифрові технології у праві : тенденції та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2021. 541 с.
8. Каламайко А.Ю. Цифровізація правосуддя та доступ до правосуддя під час COVID. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 14. С. 98–108.
9. Обрусна С.Ю., Іванова І.В., Чубань В.С. Проблеми адміністративно-правового забезпечення електронного суду в Україні в умовах пандемії Covid-19. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 196–199.
10. Данілова А.В. Використання цифрових технологій у боротьбі з пандемією. *Діджиталізація та права людини* : збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 111–113.

11. Бойко Н.Л. Інтернет як ресурс демократизації українського суспільства : дис. ... д-ра соціолог. наук : 22.00.04. Київ, 2021. 417 с.
12. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
13. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-p#Text>.
14. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8.11.2017 р. № 797-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>.
15. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npras/250287124>.
16. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.
17. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 р. № 19-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 35. Ст.147.
18. Деякі питання діяльності підрозділів з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації центральних та місцевих органів виконавчої влади та заступників керівників центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 194. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2020-%D0%BF#Text>.
19. Вінник О.М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу : монографія. Київ, 2018. 212 с.
20. Лопушинський І.П. «Цифровізація» як основа державного управління на шляху трансформації та реформування українського суспільства. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 2. URL : http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/20.pdf.
21. Стефанчук анонсував медичний і цифровий кодекси. URL : https://lb.ua/news/2020/02/25/450867_stefanchuk_anonsiroval_meditinskiy.html.
22. Цифрова адженда України – 2020 : проект. Цифровий порядок денний – 2020. Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. URL : <https://uccf.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
23. Вінник О. Цифровізація в ракурсі державної економіко-правової політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 61–70.
24. Гайворонская Я.В., Мирошніченко О.И., Мамычев А.Ю. Нескромное обаяние цифровизации. *Правовая парадигма*. 2019. Т. 18. № 4. С. 40–47.
25. Барікова А.А. Електронна держава : нова ефективність урядування : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 224 с.
26. Стефанчук Р. Інформаційні технології та право : quo vadis? *Право України*. 2018. № 1. С. 30–50.
27. Кібенко О. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku-korporativnogo-prava>.
28. Грибанов Ю.И. Цифровая трансформация социально-экономических систем на основе развития института сервисной интеграции : дисс. ... д-ра экон. наук : 08.00.05. Санкт-Петербург, 2019. 355 с.
29. Лахижа М.І. Діджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 2(4). С. 202–213.
30. Долинська М.С. Спеціальні бланки нотаріальних документів як складова частина діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні. *Діджиталізація та права людини* : збір-

- ник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 113–117.
31. Журавель Я.В. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації органів виконавчої влади в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 517 с.
32. Brennen S. Digitalization and Digitization. URL : <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/>.
33. Вінник О. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки : проблеми термінології. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 163–166.
34. Гайворонская Я.В., Мирошниченко О.И. Правовые проблемы цифровизации: теоретико-правовой аспект. *Правовая парадигма*. 2019. Т. 18. № 4. С. 27–34.
35. De Clerck J.-P. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences. URL : <https://www.i-scoop.eu/digitization-digitalization-digitaltransformation-disruption/>.
36. Куприна К.А. Диджитализация: понятие, предпосылки возникновения и сферы применения. *Вестник научных конференций. Качество информационных услуг* : по материалам Международной научно-практической конференции (г. Тамбов, 31 мая 2016 г.). Тамбов. 2016. № 5-5(9). С. 259–262.
37. Соколова Г.Б. Деякі аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 92–96.
38. Швиданенко Г.О., Теплюк М.А. Сучасні тренди розвитку інноваційного підприємництва. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 89–92. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/5_2018/22.pdf.
39. Ochs T., Riemann U. A. IT Strategy Follows Digitalization. *Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition*. Hershey, PA: IGI Global, 2018. URL : doi:10.4018/978-1-5225-2255-3.ch075.
40. Халапис А. В. Глобализация и метрика истории. URL : <http://halapsis.net/globalizatsiya-i-metrika-istorii>.
41. Литвин Н.А., Крупнова Л.В. Діджиталізація як засіб підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо надання електронних послуг. *Ірпінський юридичний часопис : науковий журнал*. 2020. Вип. 3. С. 69–76.
42. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 105–112.
43. Мешко Н.П., Сазонець О.М., Джусов О.А. Стратегії високотехнологічного розвитку в умовах глобалізації : національний та корпоративний аспекти : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 470 с.
44. Заїкін А.П. Дігіталізація судової влади : теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2021. 197 с.
45. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя / пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис, 2015. 368 с.
46. Антонюк В.В. Елементи діджиталізації адміністративного судочинства України. *Діджиталізація та права людини* : збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 9–12.
47. Куйбіда В.С., Карпенко О.В., Карпенко О.В., Наместнік В.В. Цифрове врядування в Україні : базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2018. № 1. С. 5–11.
48. Піжук О.І. Цифрова трансформація економіки України: обмеження та можливості : монографія. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2020. 504 с.
49. Тертичний Я.С. Детермінанти розвитку електронної комерції в умовах глобальної діджиталізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Вінниця, 2021. 23 с.

50. Литвинов О.М. Діджиталізація: на порозі цифрового дахау. *Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну* : зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора О. М. Литвака (м. Харків, 23 квіт. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 170–172.
51. Тетерятник Б.С. Діджиталізація та діджиталізація в контексті віртуалізації господарської діяльності. URL : <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Teteriatnyk.pdf>.
52. Measuring the Digital Economy. International Monetary Fund. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2018/04/03/022818-measuring-the-digital-economy>.
53. Scuotto V., Serravalle F., Murray A., Viassone M. The Shift towards a Digital Business Model: A Strategic Decision for the Female Entrepreneur. *Women Entrepreneurs and Strategic Decision Making in the Global Economy*. Hershey, PA: IGI Global, 2019. URL : doi:10.4018/978-1-5225-7479-8.ch007.
54. Antikainen M., Uusitalo T., Kivikytö-Reponen P. Digitalisation as an enabler of circular economy. *Procedia CIRP*. 2018. 73. pp. 45–49.
55. Rachinger M., Rauter R., Müller C., Vorraber W., Schirgi E. Digitalization and its influence on business model innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 2018. URL : <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JMTM>.
56. Heavin C., Power D. J. Challenges for digital transformation—towards a conceptual decision support guide for managers. *Journal of Decision Systems*. 2018. 27(sup1). pp. 38–45.
57. Гриценко А.А. Вплив формування інформаційно-мережевої економіки на соціальні відносини і характер знань. *Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті* : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 квіт. 2017 р.). Київ : КНЕУ, 2017. С. 8–12. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/84323436.pdf>.
58. Лук'яненко Д.Г. Віртуалізація економіки та трансформація глобального конкурентного простору. *Еволюція світового розвитку : глобальні виклики і глобальна дипломатія* : зб. тез доп. (м. Київ, 18 груд. 2014 р.). Київ : ДАУ при МЗС України, 2014. С. 6–9.
59. Москаленко О.М. Цифрова економіка: теоретичні засади та концепція розвитку. *Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем : 2018 рік* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 квіт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 79–83. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14569/Moskalenko_Tsyfrova_e_konomika_teoretychni_zasady.pdf?sequence=1.
60. Гусєва О.Ю., Легомінова С.В. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 1. URL : <http://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/1812>.
61. Лігоненко Л.О., Хріпко А.В., Доманський А.О. Зміст та механізм формування стратегії діджиталізації в бізнес-організаціях. *International Scientific Journal «Internauka»*. 2018. № 22. URL : <https://www.internauka.com/uploads/public/15464416163127.pdf>.
62. Бірюков Р.М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2011. 22 с.
63. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / за заг. ред. В.М. Князева. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
64. Тульчинский Г.Л. Цифровизованный гуманизм. *Философские науки*. 2018. № 11. С. 28–43.
65. Вилькен В.В. Управление региональным развитием в условиях цифровой экономики : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Санкт-Петербург, 2019. 242 с.
66. Борисов А.Ю. Поведенческая экономика как направление современной экономической мысли : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.01. Москва, 2018. 175 с.
67. Гиляка О.С. Окремі аспекти впливу цифровізації на права людини. *Діджиталізація та права людини* : збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова, 2021. С. 94–97.

68. Мартынов Б.В. Формирование и капитализация цифрового сознания: экосистемный подход. *Интеллектуальные ресурсы – региональному развитию*. 2019. № 2. С. 81–84.
69. Молчан Э.М. Влияние цифровизации на формирование духовно-нравственных ценностей субъектов взаимодействия в эпоху глобализации. *Вестник Московского государственного областного университета. Философские науки*. 2019. № 2. С. 55–66.
70. Пилипчук В.Г. Становлення і розвиток інформаційного суспільства в Україні : особливості, проблеми, правове регулювання. *Теоретико-правові основи формування та розвитку інформаційного суспільства* : Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 29 лист. 2017 р.) / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряев. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2017. С. 7–11.
71. Пилипчук В.Г., Брижко В.М. Трансформація системи захисту персональних даних та приватності в контексті євроінтеграції України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3(90). С. 36–50.
72. Словарный запас : дигитализация. URL : <http://www.strelka.com/ru/magazine/2015/02/03/vocabulary-digitalisation>.
73. Баулін Ю., Тацій В. Завдання вітчизняної кримінально-правової науки в умовах реформування кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 17–30.

